

העלמה המהירה לְדַבֵּר צָחוֹת

חייה ויצירתה של
מרים מארקל-מוזסזון (1838–1920)

ההדירה מכתב־יד והוסיפה מבוא והערות

דרורה שקד

מוסד ביאליק • ירושלים

The Life and Work of Miriam Markel
Mosessohn (1838-1920)

Edited with an Introduction and Notes
by
Drora Shaked

הספר יצא לאור בסיוע

קון יהושע רבינוביץ
לאמנויות תל אביב 1978

מסת"ב 978-965-536-408-8 ISBN

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים, תשפ"ד

סדר ועימוד: אירית נחום

הדפסה וכריכה: פרינטיב, ירושלים

Copyright by the Bialik Institute, Jerusalem, 2024

www.bialik-publishing.co.il

Printed in Israel

תוכן העניינים

11	תודות
13	פתח דבר
	מבוא
19	פרק ראשון: סופרת עבריייה בתקופת ההשכלה
34	פרק שני: ילדות ונעורים
50	פרק שלישי: הנישואים לאנשיל
57	פרק רביעי: בסבך החיים והיצירה
95	פרק חמישי: מן התחום הפרטי לתחום הציבורי
102	פרק שישי: המכתבים
129	פרק שביעי: הכתיבה המסאית
141	פרק שמיני: התרגום
160	אחרית דבר
164	ביבליוגרפיה
	הכתבים
177	סיפורת
177	דוד הזייעגערמאכער (דוד השען)
179	חוכמת האישה הסובאלקית כחוכמת האישה התקועית
182	המערכון "האותיות לאחור"
188	שירים
190	מסות
190	המסה החברתית
208	המסה המדינית-לאומית

216	תרגומים
216	הספר "היהודים באנגליא"
241	הסיפור "הפעמון השמאלי"
250	מכתבים
250	ההתכתבות עם מאפו
263	ההתכתבות עם יל"ג
319	מכתבים למשכילים אחרים
366	מכתבים לבני המשפחה בשנים 1863-1902
426	המכתבים לאנשיל בעלה
489	מפתח השמות והעניינים

פתח דבר

מרים מארקל-מוזסזון הייתה משכילה עברייה שפעלה במרחב הספרותי העברי בתקופת ההשכלה, במחצית השנייה של המאה ה-19. בספר זה עולה גם דמותה האינדיווידואלית וגם דמותה של כותבת אישה. מארקל-מוזסזון הצליחה לפרוץ מהספירה הפרטית אל תוך הספירה הציבורית, ובצעד זה הקדימה את זמנה. שנים רבות לא נזכרה עם סופרי ההשכלה, אם כי בזמנה זכתה להכרה ולפרסום. מארקל-מוזסזון נחשפה למודרניזציה, אך לא התנתקה מן העולם הישן, וזה המקור לקונפליקטואליות בין האישה המשתלבת בספירה הציבורית ובין האישה השבויה בנורמות של חברה מסורתית. מרים חצויה בין שתי תרבויות, אך ייתכן שהיא בכל זאת מרגישה שייכת לזו המודרנית. מנקודת המבט של אישה אני מרגישה את ההחמצה הגדולה של מרים מארקל-מוזסזון הן בחייה האישיים והן בחייה היצירתיים.

את מכתביה של מארקל-מוזסזון ליל"ג פרסם לראשונה המהדיר שמואל ורסס. האינטנסיביות של ההתכתבות בין השניים וחשיבותה של ההתכתבות בעיני המשורר הן שהניעו את ורסס לייחד להתכתבות הזאת ספר. אך כפי שאף עולה משם הספר, "ידידתו של המשורר", עיקר עניינו של ורסס היה בדרך שבה מכתביה של מארקל-מוזסזון מאירים את דמותו של יל"ג. בספרי זה המכתבים מאירים את דמותה של מארקל-מוזסזון המשכילה הנאבקת על מקומה ומעמדה בקהילת הסופרים והמשכילים של אמצע המאה ה-19.

כדי לתת משנה תוקף לאבחנותיי באשר לאישיותה של מארקל-מוזסון, כפי שהיא באה לידי ביטוי במכתבים, מסרתי את כתב ידה לאבחון פסיכו-גרפולוגי.¹ תוצאות האבחון משמשים כאן כלי להבנת מאפייני אישיותה ולאישוש מסקנות בנוגע לדמותה העולות מתוכנם של המכתבים.

הטקסטים המופיעים בספר קובצו מכמה מקורות: "ארכיון מרים מארקל מוזסון" (ARC. 4* 1966), מחלקת הארכיונים, הספרייה הלאומית ירושלים; "אוסף יהודה לייב גורדון" (ARC. 4* 761), מחלקת הארכיונים, הספרייה הלאומית ירושלים; "אוסף אברהם שבדרון" (Schwad), מחלקת הארכיונים, הספרייה הלאומית ירושלים; שני פריטים ממכון גנזים, אגודת הסופרים העברים; וכתבי העת המשכיליים העבריים בני הזמן. מכתביה של מרים השמורים בארכיון מרים מארקל מוזסון מסומנים א"מ, מספר התיק, ומספר המכתב כפי שהוא מופיע בתיק. מכתביה של מרים השמורים באוסף שבדרון מסומנים א"ש, כתבי יד ממ"מ, ומספר המכתב כפי שהוא מופיע באוסף. מכתביה של מרים ליל"ג השמורים באוסף יהודה לייב גורדון מסומנים א"י, ממ"מ, ומספר המכתב כפי שהוא מופיע באוסף. מכתביו של יל"ג למרים השמורים באוסף אברהם שבדרון מסומנים א"י, יל"ג, ומספר המכתב כפי שהוא מופיע באוסף. מכתבים של אברהם מאפו למרים השמורים באוסף אברהם שבדרון מסומנים א"ש, כתב יד מאפו, ומספר המכתב כפי שהוא מופיע באוסף. ובאשר לכל המכתבים, אם ידוע היכן נכתבו ומתי, מצוין הדבר בהפניה לכל אחד מהם מייד לאחר מספר המכתב.

מכתביו של יל"ג למארקל-מוזסון התפרסמו לראשונה בשנת 1936 במהדורת אברהם יערי.² את מכתביה של מארקל-

1 ראו ניתוח גרפולוגי.

2 צרור אגרות יל"ג אל מרים מארקל מאזעסזאהן, מבוא והערות

מוזסזון ליל"ג פרסם כאמור לראשונה המהדיר שמואל ורסס.³ אחדים ממכתביה של מרים הממוענים למשכילים ומופיעים בספר ושתי מסות מהעיתונות בת הזמן פורסמו לראשונה באנתולוגיה של טובה כהן ושמואל פיינר, "קול עלמה עברייה, כתבי נשים משכילות במאה התשע-עשרה".⁴ בספרי זה מתפרסמים לראשונה עשרות מכתבים ובהם מכתביה של מרים לאנשיל בעלה ומכתביו שלו אליה, מכתבים של מרים לאביה שמעון, מכתבים לאַחִיָּה, לגיסיה ולאחייניה. עוד מתפרסמים לראשונה בספר מכתבים למשכילים, מסות שהתפרסמו בעיתונות בת הזמן, מחזה ושירה.

הציטוטים מדברי מארקל-מוזסזון ובני תקופתה מובאים כלשונם כדי שלא לפגוע בשפתם. עם זאת על מנת לתווך ככל האפשר בין השפה הארכאית ובין לשון ימינו השתדלתי לבאר מושגים עבריים שלא משתמשים בהם כיום ולפתוח ראשי תיבות בסוגריים מרובעים.

אברהם יערי, ירושלים, תרצ"ז.

3 ורסס, ידידתו.

4 כהן ופיינר, עלמה עברייה.